

נחלקו התנאים האם היתר יש לו' הוא גם כשאין לו גישה לפירות כגון שאין לו מפתח לביתו שהרי במציאות לא יכול לתתם למלווה

ריבית בהלוואת מוצרים בין שכנים

גזירת הלוואת סאה בסאה

חז"ל אסרו הלוואות פרי כנגד פרי בכל אופן שמא יעלה השער ונמצא שתן ריבית

1. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

משנה. לא יאמר אדם לחבירו: הלויני כור חטין ואני אתן לך לגורן אפרע לך בזמן הגורן שיהיה לי חטים משלי.

התוספות מסביבירם נטעם שחוששים שמחיר החיטים יעלה ובאופן זה אע"פ שמחזיר לו אותה כמות עובר בריבית. ולכן אסרו הלוואת מוצרים

2. תוספות מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

דחיישינן שמא תתייקר אף על פי שאז אין רגיל להתייקר

איסור זה הובא להלכה בשולחן ערוך והדגיש את החילוק בין מטבע המדינה שלא כלול באיסור לבין מוצרים שכלולים באיסור

3. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קסב סעיף א

אסור ללוות סאה בסאה, אפילו לא קצב לו זמן לפרעון. וכן כל דבר, חוץ ממטבע כסף היוצא אז בהוצאה, דשמא יתייקרו ונמצא שנותן לו יותר ממה שהלווה.

ואם לוהה שלא כשורה, בכל שינוי מחיר מחזיר לו כשער הנמוך

... ואם לא עשהו דמים, ונתייקרו אפילו מעט. דרכי תשובה ז', נותן לו הדמים שהיו שוים בשעת הלוואה, ואם הוזלו נותן לו הסאה שהלווהו.

היתר א' - עשאו דמים

פתרון אחד הוא להמיר את הפירות בשוים ברגע ההלוואה

4. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קסב סעיף א

אסור ללוות סאה בסאה... אם לא שיעשנו דמים שאם יתייקרו יתן לו אותם הדמים.

באופן זה נעשה כמי שלווה ממנו את אותו הסכום

5. חוות דעת באורים סימן קסב ס"ק ב

שיעשנו דמים. ואז אפילו הוזלו נותן דמיהן, דהוי כמאן דאוזפיה זוזי כמבואר ברש"י בבא מציעא דף ע"ה ע"א בד"ה 'וקוצץ לו דמים וכו'.

היתר ב' - יש ללווה פירות זהים משל עצמו

הגמרא מביאה מציאות שעשויה היתה להכלל באיסור סאה בסאה, אמנם התיירה אותה בתנאי שיש למקבל פירות מאותו הסוג בביתו, שאז כאילו הקנה אותם למלווה מעכשיו

6. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף עג עמוד א

המוליך פירות ממקום למקום, מצאו חבירו ואמר לו: תנם לי ואוכלס כאן ואני אעלה לך פירות שיש לי באותו מקום, אם יש לו פירות באותו מקום – מותר ממקום אחד למקום אחר, ואף על גב דלא משך. סאה בסאה – לאו רבית קטוה היא אלא אבד רבית דכענן, וכי יט לו – לא גזוק, ואם לאו – אסור.

7. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

משנה: ... אבל אומר לו: הלויני עד שיבא בני, או עד שאמצא מפתח לכוון דקס לו שפיר דמי, דהא סאה בסאה דכענן הוא, דלאו נקד לאורייתא, וכי יט לו לא גזוק. והלל אוסר.

נחלקו האמוראים האם גם במציאות שיש לו מעט פירות ולווה הרבה לא חוששים לדין של סאה בסאה. ונטיית הגמרא להקל

8. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

גמרא. אמר רב הונא^א: יש לו סאה - לווה סאה, סאתים - לווה סאתים. רבי יצחק אומר: אפילו יש לו סאה - לווה עליה כמה כורין. תני רבי חייא לסיועה לרבי יצחק: טיפת יין אין לו, טיפת שמן אין לו. הא יש לו - לווה עליה כמה טיפין.

רש"י מסביר סברת המתירים שכיון שעדיין בפועל נמצאים ביד המלווה יכול על כל אחד מהפירות לטעון שיש לו כנגדם בביתו. ודומה למי שהיה לוהה פרי ואכלו ושוב לוהה כנגד מה שיש לו בביתו.

9. רש"י מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

גמרא. כמה כורין - דכל חדא וחדא אמרינן: זו תהא תחתיה, שהרי אינה קנויה למלווה ובידו לאוכלה ולמוכרה, ונמצאת אותה שלוה נזקקת על פירות שבשוק, וזו פנויה ללוות עליה, וכשלוה - כל אחת ואחת לווה בהיתר, דהא אילו לווה סאה אחת ואכלה, ואכל גם הראשונה, הואיל כשלוה בהיתר לוהה - ישלם חטין, הכא נמי כשלוה - בהיתר לוהה כל סאה וסאה, שהרי זו עומדת.

הב"י מרחיב את ההיתר שאמילו אם יש לו בביתו כלשהו מהמוצר שלווה, מותר

10. בית יוסף יורה דעה סימן קסב אות ב (א) ד"ה ואם יש

נראה דלאו דוקא יש לו סאה דהוא הדין אם יש לו כל שהו לוהה עליו אפילו כמה וכדתיני ר' חייא בעלה הנזכר טיפת יין אין לו וכו'. וטעמא דמילתא דכיון דאין בו איסור תורה הקילו בו וכן כתב הרב המגיד בפרק י' מהל' מלוה (ה"ב) וכן כתוב בתשובות הרא"ש כלל ק"ה סימן (ט"ז) [ט"ו]:

השו"ע כתב לקולא להיתר ללוות כשיש לו רק מעט ואפילו כשאין לו גישה כרגע לביתו

11. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קסב סעיף ב

אם יש לו מעט מאותו המין, אפילו אין המפתח בידו, לוהה עליו כמה סאין לפרוע סאה בסאה.

דגשים למעשה להיתר יש לו':

- אדם שיש לו ביצים בבית יכול ללוות מהשכן ביצה נוספת.
- אם יש לאדם תפוח עץ מזהב, לא יכול ללוות עליו תפוח 'פינגק ליידי' כיון שמחירו שונה באופן ניכר. אבל סוג אחר של תפוח שאין מחירו שונה ואין דרך המלווה להקפיד על השוני, מותר.
- אם אין לו ורוצה ללוות מהמלווה כדי שיהיה לו ויוכל ללוות עליו לשו"ע (קסב ב) מותר. ויש אוסרים (ש"ך ה. ט"ז ד) ואם נותן לו במתנה מותר לכו"ע.

החזר כשהתייקר: לכתחילה צריך הלווה להגיד למלווה שלוקח בגלל שיש לו, אמנם בדיעבד שלא אמר והתייקר עדיין יכול להחזיר סאה בסאה (ט"ז א)

היתר ג' - הלוואה מועטת

מה נחשב דבר מועט?

- בשם האור לציון הובא (ר"ל"ה עמ' רמח) שהוא ענין סובייקטיבי לפי עשרו של הלוה וכל שזרכו להקפיד בעלמא חשיב דבר מרובה⁴
- הרב וינד הציע (בסירטון באתר) שלאדם ממוצע הוא היום מותר ללוות בשווי של עד 20 שו. ולכן התיר ללוות ולהחזיר נסיעה ברב קו אפילו אם עלה המחיר (רה"ל טו כז)
- החזר כשהתייקר: מחזיר לו סאה כנגד סאה כיון שלא מקפידים בזה.

היתר ד' - אם יש למוצר מחיר קבוע בשוק

מסקנת הגמרא בדעת רב הונא שלווין חיטים על שער שבשוק שכיוון שהשער ידוע ויש מקומות שניתן להשיג בהם חיטים דינם כמו שיש לו בעצמו מעט חיטים ומותר ללוות עוד עליהם

18. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף עב עמוד ב

אמר רב ששת אמר רב הונא: אין לוין על שער שבשוק ובהלכות גזולות מפרס: אין לון סאה כסאה על סמך שער ששוק, לנימא הואיל וחיטי וחיטי כשילי כוה ליה כעג שיבא בני או עד שאלמלא מפתח. אמר ליה רב יוסף בר חמא לרב ששת, ואמרי לה רב יוסי בר אבא לרב ששת: ומי אמר רב הונא הכי? והא בעי מיניה מרב הונא: הני בני בי רב דיזפי בתשרי מיטין ופרעי בטבת מיטין, שרי או אסירי? אמר להו: הא חיטי בהיני והא חיטי בשילי שמות מקומות, אי בעי זבני ופרעי ליה. - מעיקרא סבר רב הונא: אין לוין, כיון דשמעה להא דאמר רבי שמואל בר חייה אמר רבי אלעזר: לוין, אמר איהו נמי לוין.

וכן פסק השו"ע שדבר שיש לו מחיר קבוע וידוע אין בו איסור הלוואה סאה בסאה

19. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קסב סעיף ג

היה לאותו מין שער בשוק, קבוע וידוע לשניהם, מותר ללוות סאה בסאה. הגה: וע"ל סימן קע"ה איזה מקרי שער קבוע.

בגדר שער קבוע נחלקו הראשונים וכן השו"ע והרמ"א האם די בקביעות לכמה ימים או שצריך לתקופה ארוכה

20. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קעה

אין פוסקין על הפירות כלומר קונים בתשלום מראש על שער של עיררות, מפני שאינו קבוע כלומר שלפי שעה השער משתנה ב"י. אבל פוסקים על שער שבמדינה, שהוא קבוע. כלומר שהשער שלהם קיים ונמשך זמן מרובה. שם. (רי"ף, רמב"ם)

הגה: וי"א דפוסקין על שער של עיררות (תוספות והרא"ש וטור והג"א). ויש להקל באיסור דרבנן.

גדר קבוע: שנמכר בכל החנויות באותו (טווח) מחיר ואינו משתנה תדיר (ריבית לאור ההלכה עמ' שא ע"פ שו"ע הרב רבית סע' כה)

בגדר 'קבוע' כתב בשו"ע הרב שכל המוכרים מוכרים בשער אחד

21. שולחן ערוך הרב הלכות ריבית והלכות עיסקא סעיף כה

אלא אם כן היא סחורה שיש לה עכשיו שער ידוע וקצוב בשוק... היא מצויה הרבה כל כך בעיר זו עד שכל המוכרים מוכרים בשער אחד אבל סחורה שאין לה עכשיו שער קצוב יש מוכר בפחות ויש ביותר אסור.

- אור לציון (הוב"ד בר"ל"ה עמ' שא, ורעג בהערות) — למעשה כמעט רק מוצרים בפיקוח כלולים בהיתר זה. (ובספר ברית פנחס לא הזכיר תנאי זה)

במשנה מובאת דעת הלל שגם כיכר לחם אסור להלוות באיסור סאה בסאה, ובגמרא מובא שדעת חכמים להקל בזה אמנם לא מוסבר גדר ההיתר.

12. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

משנה: ... וכן היה הלל אומר: לא תלוה אשה ככר לחברתה עד שתעשיה דמים, שמא יוקרו חטין, ונמצאו באות לידי רבית.
גמרא: ... אמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי הלל, אבל חכמים אומרים: לויס סתם ופורעים סתם.

הרי"ף מסביר שהיתר חכמים הוא דווקא באחד מדרכי ההיתר הידועים בדין סאה בסאה ואין חילוק בין כיכר לשאר דברים.

13. רי"ף מסכת בבא מציעא דף מה עמוד א

אבל חכמים אומרים לוויין סתם ופורעין סתם ודוקא על שער שבשוק כדבר הונא. א"נ היכא דאית ליה מההוא מינא

וכן נראה דעת הרמב"ם (פ"י ממלוה ה"ג).

אמנם רש"י סובר שדין כיכרות קל יותר ולא גזרו בו

14. רש"י מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

לוין - ככרות סתם, בלא קציצת דמים, שלא החמירו לדקדק באיסור סאה בסאה כל כך.

התוספות מסבירים הטעם שאפילו אם יעלה מחיר הככר, הפער במחיר הוא נמוך באופן שאנשים לא מקפידים עליו. או לחילופין שבלחם לא החמירו חז"ל.

15. תוספות מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

ורבנן שרו אפי' במקפידין דמחלי על דבר מועט ונותנין שלא בתורת רבית. ואפי' לא מחלי איכא למימר דטעמא דרבנן דשרו לפי שלא החמירו באיסור סאה בסאה כ"כ לאסור אפי' ככרות (ולטעם זה יהיה אסור להחזיר ככר לאחר עליית מחיר) כדפי' בקונטרס לעיל.

וכן כתבו להקל בעל התרומות (שער מו ח"ה סי' ג) בשם בעל המאור (מה). וכן כתוב בנמוקי יוסף (מה. ד"ה גמ' כמה) וברבינו ירוחם ח"ב (נתיב ח כה). בשם רבינו האי וגם בשם הראב"ד. וכן כתב הטור בשם הרא"ש בפסקים.

הב"י כתב יקיימא לן כחכמים דתרווייהו שרו' אך לא הביא ההיתר בשו"ע. והרמ"א כתב שנוהגים להקל בזה

16. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קסב סעיף א

הגה: ... יש מי שאומר דמותר ללוות ככר לחם בככר לחם, כמטבע של כסף, דמאחר דדבר מועט הוא לא קפדי בני אדם להדדי בזה. (הטור והרבה פוסקים ועב"י). וכן נוהגין להקל.

יש מהאחרונים שהסתפקו בדעת מרן (ראה שלחן גבוה יד. גר"א ה). ובכל אופן למעשה היתר זה הובא גם בפוסקי ספרד

17. בן איש חי שנה שניה פרשת עקב סעיף א

אסור ללוות סאה בסאה כל שאין לו ללוה כלל... א"כ מלווה דבר מועט שאין דרך בני אדם להקפיד על יוקרו וזולו, כגון ככר לחם שהאשה לווה מחברתה שלא החמירו חז"ל לדקדק באיסור ריבית דרבנן כ"כ. (וכ"כ עוד מפוסקי ספרד שלחן גבוה טו. פ"ח תנ"א. הליכות עולם ח כה)

תדירות השינוי למעשה

- לשו"ע:** שניים או שלשה חודשים (שטמ"ק ב"מ ע"ב ב בשם הר"ף. וכן ברה"ל טו כ)
- לרמ"א:** מחיר קבוע אפילו לכמה ימים (חכמת אדם קמ"א. וכן ברה"ל שם).

דגשים למעשה להיתר 'יצא השער':

- שלא יהיה מוצר שמתקלקל כמו לחם וחלב, כיון שיצטרך לחשבן חסרון הקלקול בהחזר, ולכן אין בהם היתר זה (רה"ל טו כד)
- צריך שהמוצר אכן יהיה זמין לרכישה בפועל (משמעות הגמ' וט"ז ה)
- שלא קובע זמן שלפניו לא יכול להחזיר (ש"ך יא כרא"ש) ויש מתירים (רמב"ם)⁶
- מוצרים כמו פירות וירקות, מטבע חוץ וכד' מחירים משתנה תדיר ולא שייך ההיתר של יצא השער לכל הדעות

החזר כשנתייקר: לכתחילה צריך שידעו שניהם בזמן ההלוואה השער. ובדיעבד כל שהיה שער קבוע בזמן ההלוואה, אפילו נתייקרו עד ההחזר מחזיר לו סאה כפי שלקח (רא"ש בתשובה קי טו. ש"ך ט. רעק"א ג. רל"ה יד טו. רה"ל טו כו. ולא כט"ז ג בסופו)

דגשים כלליים בהחזר מוצרים

- לא יחזיר מוצר שניכר ששווה יותר במחירו בכמותו או באיכותו.
- כשלקח 'חצי כוס סוכר' מחזיר דבר שנראה כמו 'חצי כוס סוכר' אפילו אינו מדייק כפי שלקח. אבל לא יחזיר דבר שניכר שהוא יותר כגון שנראה שלשת רבעי כוס.
- בהחזר כסף צריך לדייק אפילו בפחות משווה פרוטה (קסא א) אמנם אם הדרך לעגל בחנויות כגון באגורות בודדות יכול לעגל גם לחבירו (רה"ל ה ז)
- אם מחזיר טיטול יקר יותר ממה שלקח כיון שזו החבילה שיש ברשותו ולא רוצה להפסיד ולקנות חבילה שלימה מהסוג הפשוט. אם מפרש למלווה הטעם, מותר (רל"ה שם יט)
- אם מסתפק כמה לווה יכול להחזיר הכמות הגדולה לצאת מספק (שם כ בשם הראב"ד).
- לווה 5 ק"ג אבקת כביסה לא תחזיר 5 חבילות של 1 ק"ג כיון שמחירים יקר יותר אע"פ שהם זהים במהות (שם כד)

(היתר ה' - לווה בשתיקה)

22. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

והלל אוסר. אמר רב נחמן אמר שמואל: הלכה כדברי הלל. ולית הלכתא כוותיה. וכן היה הלל אומר: לא תלוה אשה [וכו']. אמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי הלל, אבל חכמים אומרים: לויים סתם, ופורעים סתם לויין - ככרות סתם תמורת החזר כיכר כשיש לו בביתו כנ"ל, בלא קציצת דמים, שלא החמירו לדקדק באיסור סאה בסאה כל כך..

23. ספר התרומות שער מו חלק ה אות א

רב יהודאי גאון ז"ל כתב לוויין סאה ולא פירש מה יחזיר לו אם סאה אם דמיה מותר, אבל אם פירש לווה סאה אני מחזיר לך וליכא בשוק לא חטים ולא תרעא ולית ליה ללוה חטי כלל אסור, הא איכא חדא מיניה שרי, והכי פסקו רבנן קשישי קמאי. (והובא במלוה השם יד, א.)

24. כנסת הגדולה הגהות בית יוסף יורה דעה סימן קסב

והפוסקים לא הביאו דבריו נראה דלא ס"ל הכי, וכ"נ בס' גידולי תרומה דף רס"א ע"א.

ולמעשה נראה להחמיר ככנסת הגדולה שאסור גם כשלא פירש כיצד יחזיר כל שברור שכך כוונתם.

אופן החזר הפירות

25. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קסב סעיף א

ואם לא עשהו דמים, ונתייקרו, נותן לו הדמים שהיו שוים בשעת הלוואה, ואם הוזלו נותן לו הסאה שהלוהו.

26. מלווה השם פרק יד סעיף יח - יט

יח אשה שלוותה מחבירתה דבר שמיוצר על ידי כמה חברות שונות ... אינה צריכה להקפיד להחזיר לחבירתה דוקא דבר מאותו חברה אלא רשאית להחזיר לה את אותו הדבר מכל חברה שהיא בתנאי שלא תחזיר לה דבר שידוע שמחירו יקר יותר או דבר שידוע שעולה בטיבו על הדבר שלוותה או דבר שכמותו או משקלו גדול יותר מהדבר שלוותה

יט אשה שלוותה מחבירתה כמה עגבניות אינה צריכה להחזיר לה עגבניות בדיוק באותו משקל של העגבניות שלוותה ממנה אלא מותרת להחזיר לה כמות עגבניות שלמראית עין רגילה דומות בגודלן לעגבניות שלוותה ממנה אבל אסורה להחזיר עגבניות שניכר לעין שגדולות יותר מהעגבניות שלוותה ממנה וכל שכן שאסורה להחזיר יותר עגבניות.